

TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÁLLAPOTAINK
ÉS A KÜLFÖLD

IRTA

RICHTER ALADÁR

Különlenyomat a Budapesti Szemle 273. számából

BUDAPEST

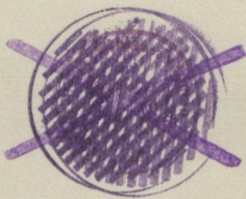
1899

FIGYELMEZTETÉS.

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással büntetendő, aki közgyűjteményben őrzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat eltulajdonítás szándéka nélkül, de a kikölcsönzés tekintetében meghatározott szabályok megszegésével elvisz vagy a szabályszerűen kikölcsönzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat a kikölcsönzésre megszabott határidő letelte után felhívás ellenére sem szolgáltatja vissza. (1929:XI. t.-c. 46. §.)

R₁

2602

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J000956153

- Man hätte vielleicht erwarten sollen, dass eine Pflanzengeographie der Karpathen von einem ungarischen Fachmann geschrieben worden wäre, besonders da doch in Ungarn die Floristik blüht und die Zahl der Pflanzenarten des Gebietes ständig vermehrt wird. Aber wenn auch die Beschreibung und Aufzählung der gesammelten Arten eine dringende Notwendigkeit ist, da nur auf ihnen pflanzengeographische Skizzen und Werke basieren können, so ist doch nicht zu vergessen, dass von der Beschreibung neuer Arten bis zur Abfassung pflanzengeographischer Werke ein weiter Schritt führt. Solche Studien sind in Ungarn deshalb sehr erschwert, weil in diesem Lande nicht einmal in der Reichshauptstadt seit längerer Zeit die Systematik und Pflanzengeographie durch einen ordentlichen Professor vertreten ist, von dem die studierende Jugend die notwendige Unterweisung und Anleitung erhielt.

E szavakkal végzi Gilg E. a berlini botanikus muzeum egyik tudós tisztviselője azt az ismertetését, a mely Pax *Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen* című munkájára vonatkozólag a földkerekség egyik legelőkelőbb folyóiratában: *Engler's Botanische Jahrbücher*, 1899 január 31-én kiadott füzetében megjelent.

Ezt itthon a dolog természeténél fogva ha négy-ötven olvassuk; olvassák azonban Hollandiában épen úgy, mint Tiflisben vagy Japánban!

Pax könyvének a megjelenését örömmel és fájdalommal vegyesen fogadtuk. A természettudományi társulat növénytani

szakosztályának egyik ülésén kifejezésre is jutott mind a kettő és én nem mulasztottam el, hogy tudományos helyzetünk és viszonyaink egynémely fonákságára nyíltan és őszintén reá ne mutassak; előre is tudva azt, hogy egyik-másik tudományos intézményünk maradiságában a hibát a legkevésbé sem akarjuk firtatni. Azóta is marad minden a régiben.

Talán lesz módomban a külföld valamely közlönyében Gilg szavaira reflectálnom; bár tudom és eléggé átérzem, hogy a védő szerepe ez uttal nehéz, mert alig védekezhetünk, mint-hogy mulasztásaink tudományos viszonyaink irányításában a lehető legnagyobbak.

Ki az a Pax? kérdi a tisztelt olvasó.

A boroszlói botanikus kert igazgatója és egyetemi tanár, a ki több mint egy évtized óta botanizálgat Kárpátjaink kies völgyein, felhőkbe meredő csúcsain; személyében edzett a botanikus és a turista egyaránt. Gyűjt és observál a növénygeographus élesen áttekintő látásával és nem a *Fliegende Blätter* botanikusa módjára valamely lupéval számlálgatván a levelek s szirmok szőre szálait. Az imént tapasztaltam az ezer szépségű straczenai völgy virágos lejtőin, hogy mily szeretettel kíséri őt tanítványainak kisebb-nagyobb gárdája. Fáradhatatlan tevékenységének eredménye nem is a «nova species»-ek ijesztő tömege, mely — sajnos — nálunk néhol még mindig imponál; hanem egy oly növényföldrajzi mű, mely fordításban is irodalmi nyereségnek tekinthető, továbbá az a remek havasi csoport, a mely Boroszló botanikus kertjében mutatja be Kárpátjaink classikus flóráját.

«Terra inhospitabilis, latronibus et barbaris hominibus plena» és ehhez hasonló mondásokra okot szolgáltatathatott Wahlenberg idejében a felvidék e szárad elején; sőt azon sem csodálkozhatunk, hogy a hatvanas évek primitív viszonyai Aschersont, a kárpáti flóra egy másik jeles kutatóját merőben ironikus kijelentésekre készítették. De a midőn Wahlenberg, Ascherson, Grisebach, Uechtritz, Schneider és Sagorski stb., után hasonlíthatatlanul javultabb viszonyok közepett Pax, ugyancsak idegen nemzet fia írja meg a kárpáti flóra bájos szépségeit a tudós tollával, azon Kárpátokét, mely végre is évezredek magyar föld és a melyről méltán állíthatja Gilg, hogy «ölében csak a floristika virágzik», nem lehet a dolgok ilyen állásán egykönnyedén tovasiklanunk.

«Ist doch nicht zu vergessen, dass von der Beschreibung neuer Arten bis zur Abfassung pflanzengeographischer Werke ein weiter Schritt führt» oly apodicticus igazság, mely a véletlen helyes összetalálkozása révén egy időben tétetett közzé ez irányban tett hasonló nyilatkozatommal.

A *Természetrajzi Füzetek* XXII. (1899.) kötete 50. lapján, adott viszonyainknak mondhatnám nyomasztó hatása alatt röviden előadtam, hogy «a mai systematikai fölfogás» mennyire túlszárnyalta a növényrendszertannak, mint tudományos disciplinának azt a fogalmát, mely csakis a floristika exclusiv körére kíván szorítkozni és a mely nálunk oly szomorú hírnévre vergődött.

A Kräuterbuchok évszázados színvonala ma már meghaladott állaspont, bizonyítgatnom is fölösleges.

A midőn systematikáról beszélünk, avult eszmék pengésével el nem hallgattathatjuk az anatomia, physiologia, növénygeographia és phytopalæontologia, mint oly disciplinák jogait, a melyek bebocsáttatást követeltek és nyertek a modern systematikai vizsgálódás területének ajtóin.»

Mindezt egy physiologiai s anatómiai munkálat keretében juttattam kifejezésre, mert éreztem annak a szükségét, hogy itt a legfőbb ideje annak, hogy a merőben fajfaragó s descriptiv irány kizárólagossága valahára véget érjen nálunk is. Reá mutattam, hogy vannak eredmények, a melyek «nem a flórák könnyű szerrel végzett összeírásánál, hanem a kutatás tudományos módszerével végzett vizsgálatoknál, értékes monographiák szerzői részéről nyertek s nyernek igaz méltányolást; hol a tudomány szeretete, a haladás vágya a döntő tényező és nem a «species erroneæ»-vel megtöltött volumenek halmaza.»

Hibáztattam mindig s hibáztatja im a külföld is, hogy ilyenek számára virágzik a hon, csaknem kizárólagosan enumeratiók s új fajok leírására nyujtván tért; a nélkül azonban, hogy a floristikával telenyomatott annyi száz oldal egy, a mai színvonalnak megfelelő növényföldrajzi művecskét eredményezett volna.

Warming ökológiai fejtegetéseitől, Schimper physiologiai alapokra fektetett növényföldrajzi fölfogásától mily távol állunk mi! oka az, hogy physiologiai, biológiai vagy épen anatómiai tételek fejtegetésére tér nálunk absolute hiányzik.

Vagy egészséges állapot-e az, a midőn szinte szerencse,

hogy például egy az akadémiánál 1897-ben előadott e fajta munkálat 1899-re megjelenhetett?

Ily körülmények között nincs mit a botanikának reménylenie nálunk; megmaradunk a «gyerekjátékszámbe menő fajfaragászat»-nál (Crépin «plaisanterie»-nak mondja), vagy kiki halad, a hogy tud; mindenesetre jobb s a tudomány komolyságának megfelelő dolgaival a külföldi irodalom kegyelemkenyerére szorulva ezentúl is.

A közvélemény s egyéb disciplinák művelői bizonyára botanikusaink kiseded gárdáját vonná felelősségre, nálunk, hol minden tanítással foglalkozó egyén, tanár vagy tanárnő; hol nagy a tudás, képesség stb., csak az akarat s a tetterő hiányoznék?

Nemzet, hol például a zoologia tanszéke évek során betöltetlenül lehet az ország első egyetemén és nem jajdul föl ezen a tudomány érdekét szíven viselő tudósközvélemény; tudományos intézményeink egyike-másika, mely egy-két tábla mellettel ellátott apróbb értekezést nagy utánjárás, elalkuvás s válogatott megszorításokkal sokszor évek elteltével tud kiadni, esetleg oly erőmegfeszítéssel, melylyel máshol (például Hollandiában) egy opus is megjelen; nincs mivel büszkélkednie, legalább nem a természettudományiak terén.

A botanikai tanszékek ezer fonáságát e helyt nem fejtegethem, csak jellemző például emlitem föl, hogy a berlini botanikus kert tisztviselői kara, a melynek egyik tagja mondá a fönt (mottókép) idézett szavakat, egy év alatt többet produkált, mint nálunk e téren egy évszázad! *)

Ne hivatkozzunk minduntalan a mult századok mulasztásaira, azon szerencsésen túl vagyunk. Az anyagiak önzetlenebb elosztásával módunk is volna, csak lássuk be, hogy a tudományért önmagáért is érdemes dolgozni még akkor is, ha főiskolai tanszék birtokába jutottunk.

Bánt ugyan, ha a tudományos buvárkodás csöndes laboratoriumait a sajtónak messze ható zaja veri föl; ámde elvitázhatalan, hogy arra csekély természettudományi munkásságunk révén az újabb évtized folyamán erősen rászolgáltunk, mert

*) Hivatalos kimutatás szerint 1895. április 1-től 1896. márczius 31-ig 18 szerző részéről 79 munka jelent meg 49 tábla és 1989 ábrával!

végre megdöböntő igazság, hogy például a «botanika terén alig pár hajszállal vagyunk előbbre, mint voltak e század elején a debreczeni fűvészkönyv szerzői: Diószegi s Fazekas.»

Az a «pár hajszálat» tevő néhány értekezés, mely a tudományos Akadémia matematika-természettudományi *Értesítő*-jében és az Akadémiával nem épen helyes viszonyban álló *Természettudományi Füzetek*ben a külföldre nézve is hozzáférhetően nagy nehezen megjelenhet, nem áll arányban azzal a jogos várakozással, a melyet irányunkban a külföld táplál. A kicsi Lund *Botaniska Notiserje*, Liége egyetemi növénytani intézetének *Archívjai*, szóval kis nemzetek kis kiadványai önálló botanikai folyóiratként jelennek meg a közös versenyterén és pedig fényes sikerrel.

Előttem fekszik Gravis A. a liégei botanikus tanárnak egyetlen növényről, a *Tradescantia virginica*-ról írott physiologiai és anatómiai vaskos munkálata, a belga tudományos Akadémia kiadványakép 276 nagy quart lapon 27 lithographált táblával. Az egyetem növénytani intézetének küldött ajándék-kötet ez és nem is az első. Mivel viszonyozhatjuk?

Ily munkálat, a legjobb esetben valamely réz-éremmel jutalmazottan fiókunkba örökre megreked.

Tudományos és a muzeális élet szorosan kapcsolatosak; bőségesen tapasztaltam, a midőn Európa culturvárosainak egész sorát szelvében-hosszában bejártam. A tudomány cultusának mily éltető melegágya a «muzeum»; társadalmi életünkben mily hatalmas közművelődési tényező az, angol példák illusztrálhatják a legjobban.

Hol az az «egyetlen magyar természettudományi muzeum», mely a mai kívánalmak minimumának megfelel?

Pedig lelkes férfiakban, a tudomány javáért valóban küzdő szakerőkben nincs hiány.

Mint merő ellentét jut eszembe a braunschweigi műegyetemen elhelyezett pompás természettudományi muzeum, a melynek tojásgyűjteménye egymaga harmincezer márka érték képviselője. Egyéb collectiói, a ritka érdekes madárgyűjtemény valóban bámulatot keltők; tudva azt, hogy mindezt, saját környékének nagy gonddal összehordott fossil kincseit, a nagyszerű műegyetemet, a hercegi Kunstmuseumot, a városi s az úgynevezett Vaterländisches Museumot 3690 km² területen egymaga a braunschweigi hercegség 372 ezer lelke

tartja fönn. Igazgatója: Blasius tanár, a ki zoologus létére a hazaiaknál ugyan kedvezőbb botanikus kertet tudott szervezni egy műegyetem céljaira s a ki megteremté a modern természetrajzi muzeumot, ki tudja eszközölni, hogy segédje: Grabovsky egy évtizednél tovább kutathatta a csodás tropusok világát, Ceylontól Új-Guineáig, országra szóló könyörödmányok nélkül. Tudományos életben ez a gentleman!

Muzeális műveltség dolgában hol vagyunk mi? Ezt a kérdést szomorúság nélkül alig feszegethetnők. Hisz naiv dolog is azt kérdezni, hogy ki érzi nálunk például egy botanikai muzeum culturalis szükségét, a midőn Haynald biboros-érsek nagyértékű hagyatéka sem talál méltó hajlékra. Vagy talán Baumgarten húszezer fajt meghaladó s Erdély flóráját magában foglaló gyűjteménye az, mely jobb sorsot érdemelt? Egy vidéki középiskolának ily classicus gyűjteményre nézve ugyancsak absurd viszonyai között, egyébként állami fölügyelet alatt, pusztul és kallódik.

Szemben mindezekkel mily fonákul hangzik az, hogy az imént elhunyt világhírű bryologus: Dr. Müller K. tanárnak a maga nemében első rangú moh-herbáriumát a porosz kormány, budgetjének rendkívüli tétele czimén 22,320 márkáért Halle A. S. egyetemi botanikus kertje számára megvette. Tizenkétezer faj hetvenezer példányban!

Volt nekünk is egy kitünő európai zuzmógyűjteményünk, mely magába foglalá Magyarország teljes zuzmóflóráját. Csak ezer forintba került volna. Nem kellett. Megvette Bécs.

Svéd földön a becsületes tudós: Areschoug Fr. V. és Sven Berggren vezetése alatt a kis Lund, Göttingában a Grisebach-féle gyűjtemény, avagy Graz Joanneumjának herbariuma fényeskedik fölöttünk, megfelelő számu és ellátásu tudós személyzet hiányában oly árva a mienk és elhagyott.

A budapesti egyetem botanikus kertje jó sokáig egyetlen volt a magyar föld 322 ezer km² területén, a mely egy «botanikus kert» czimére érdemes; mert hogy culturalis életünk mostoha gyermeke volt kincses Kolozsvár egyeteme a legújabb időkig, mindannyian jól tudjuk. És mit látunk? A budapesti botanikus kert tavát — a mi hallatlan s halhatatlan emlékezetű cselekedet a botanikus kertek históriájában — a gazdátlanság idejét jól fölhasználva, drága pénzen betömk. Máshol ugyanazért a pénzért medenczét teremtenek a szabadban élő

vízi flóra, a pompás eichhorniak s tavi rózsák számára. Arról épen hallgatok, hogy e perczben a közepes követelményeknek megfelelő botanikus kerttel voltaképen nem is bírunk. A kolozsvárinak üvegháza — huszonhét éves mult után — máig sincs; a budapesti botanikus kert integritásának a föntartásához pedig hiányzott a kellő érzék, máshol pedig — ez a nagy baj — a moralis erő és ma már nyilvánosan el kell ismernünk, hogy a budapesti botanikus kert a Budapesten mindenható s eredményében oly szerencsétlen telekspeculatio révén alighanem a romlás lejtőjére jutott.

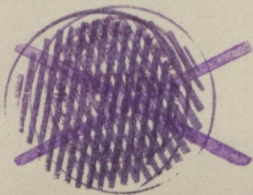
A hazai két botanikus kert föntartására és fejlesztésére adott dotatio például Berlin számára már e század elején sem lett volna elegendő.

Emlékeimben végig sétálok London világszerte ismert parkjain és hallgatok a Regent's Park «Botanical Garden»-jéről, páratlan Kewjáról. Igaz, hogy egy «Jardin d'acclimation»-nal csak Páris bírhat; a Majna melléki Frankfurt «Palmen-Garten»-jét, a berlini «Urania»-t megérteni sem tudtuk.

Az öt egyetemmel bíró Belgium hat botanikus kertje (Bruxelles, Gand, Liége, Louvain, Anvers, Malines) a tudomány színvonalán áll, egy alig harmincezer km² terület culturszükségletét elégíti ki és a sokszor méltán dicsért német botanikus kertek sorában például a liégei (Belgium) az elsők között is az első volna a növények rendszere, remek alpine-tuma s territorialis nagyságánál fogva. Liége növénytani intézetének amphitheatralis s demonstrálási czélokra szolgáló óriási terme hazai szemüvegünkön át csodás, ott természetes követelmény. Erről Groningen győzött meg engem igazán.

Méltóztassék Helderbe rándulni és ott ámulattal látja az idegen, mint hódítja el Hollandia kicsi népe éj-nap egybevetett munkájával: óriási gát- s partvédő művekkel hazája minden talpalatnyi földjét a tengertől. A czölöpök ezreire épített Amsterdam — csak kevesen tudják — egymaga tartja fön világhírű egyetemét; és erre a világváros színvonalára törekvő, a Kitaibelt nem ismerő Budapest képes ne volna?

Vries Hugo, az amsterdami egyetem világszerte ismert botanikus tanára meghívást nyer a német tudományosság egyik büszke fészkebe: a bajor Würtzburgba. Szakférfiak tudják, mi a jelentősége Sachs I. tanszékének és mit tapasztalunk? Vries Hugo Amsterdam városának azon okmányba

foglalt kijelentésére, hogy egyik nagyhirű elődje: Miquel, e világon páratlan Cycas-pálmáinak a conserválására üvegházát újjá építik s a botanikus kert jelenlegi helyén, tudniillik a város belső területén örökre megmarad, a tudományos életben e páratlan kitüntetés szépen megköszöni és élő szóval jelentette ki előttem, hogy helyén marad azon boldogító tudattal, hogy húsz évi munkálkodásának eredménye így biztosítva van. Többet ő nem kíván. Ekkora moralis erő előtt mély tisztelettel hajlom meg és értem, ha egyetlen mæcenas alapítványaképen a Teyler-Muzeumot mutathatja be a virágok szép városa: Haarlem.

Fényes termék sorában remek őslénytani, physikai,¹ ásvány és képtár kápráztatja el szemünket és oly gazdag könyvtár, a mely a világösszes culturnépének a természettudományi munkásságát — folyó munkálatokat illetőleg — magában foglalja. Itt az összehasonlítás mérő vesszője és Uruguay, Argentina vagy a kicsi Dánia francia nyelven kifejtett nagy munkássága mellett szomorúan láttam, mily keveset tett az exact természettudomány érdekében a magyar tudományosság. Igazgatója Bohnensieg G. a «Teyler's Stichting» vezető lelke kegyes volt szerényen megjegyezni, hogy kíváncsi hazánk természetrajzi muzeumait (sic!) megismerni és az első alkalommal eljön hozzánk, mert hallotta és tudja jól, hogy természeti kincsekben hazájához képest mennyivel gazdagabb a magyar föld. A tudományért való áldozatkészség ily erővel szemben mit felelhettem? Hisz Haarlem colonialis muzeumának párját angol földön sem találjuk és a párisi Jardin des Plantesban láttam, hogy hasonló alkotással a francziák máig is adósok.

A német alföld egyik exponált pontján áll Groningen, Frieslandnak culturalis székhelye. Ki sejténé, hogy Nemzeti Muzeumunkra emlékeztető egyetemi palotájának legszebb termei bámulatot keltő állattani muzeumot rejtenek magokban. Botanikus kertjében most fejezte be Moll tanár a 120,000 forinton épült növénytani palota szervezését, mely páratlanul áll a világon. Moll tanárt kormánya egy architectussal együtt európai tanulmányútra küldi és a mi jót, szépet, czélszerűt lát az elmélet s a gyakorlat e két férfja, egyesítik mindazt a groningeni botanikus kert collossalis intézetében. Régi épülete egymaga kizárólagosan tudományos photographiai czélokra fog szolgálni. Ez a botanikai tudományosság Alham-

brája és ne építsen az, a ki Groningen botanikus intézetét nem látta. Történt pedig mindez a leideni egyetem hazájában, az Úr 1897. évében, a midőn Amsterdam s Utrecht botanikus kertjeiben az intézetek is megfelelőképen újjá alakítottak; nem is a Haller-kérte potom tízezer forint költségen, de kész örömmel adott s dúsan kamatozó, százezreket jelentő áldozatkészséggel.

Leiden Victoria-háza az angol nép büszke *Kew*-ját szólítja versenyre; megalkotója: a jó öreg Suringar pedig kivonult hivatalos lakásából, hogy ugyanazt a növényteni intézet kibővítésére megnyerje. Üvegházait «teak»-fából, Jáva legbecsesebb faanyagából építtette és én boldog vagyok, hogy őt, a colossalis «Rijk's Herbarium»-nak immár elhunyt igazgatóját személyesen megismerhettem, mert ez az ember!

Nemtörődömségünk leplezgetésére lépten-nyomon hangoztatják, hogy a német birodalom culturájával már csekélyebb anyagi erőknél fogva még relative sem versenyezhetünk. Ez nagy tévedés. A német egység, mint ilyen nyelvében él (a mi tagadhatatlanul nagy erő), egyébként politikai fogalomnál nem egyéb; culturája, pénzügyi politikája és a többi — a hány királyság, hercegség, fejedelemség, vagy szabad város, annyi darabból van mozaikszerűleg fölépítve. Jena, Giessen, Marburg, vagy Heidelberg főiskolájának a föntartásához a «birodalom» egy pfenniggel sem járul; jóllehet a birodalom 26 alkotó darabja szűkebb értelemben vett hazája önállóságából az «egység» kedvéért sokat föláldozott.

Hamburg egymaga ország culturerejével bir, bár főiskolája nincs, botanikus kertje élén a tudomány képviselőjére (s nem hazai értelemben vett!) «tanár» áll. Realiskoláját új épületbe költözteti, hogy annak a helyén specialisan egy botanikai muzeum találja meg a maga otthonát. Szóljak e város természetrajzi muzeumának impozans palotájáról? Hisz szemem káprázik, ha Lichthof-jára, az ott kiállított præparátumok pazar sorozatára gondolok!

Helgoland változatos fauna s szingazdag tengeri flórájának a tanulmányozására megfelelő személyzettel ott a biológiai statio, kiváló tudósok számára juttatva kenyeret s boldog életet. A természettudományokért való őszinte lelkesedés Zacharias O-t. egy édesvízi megfigyelő állomás megalapítójává teszi Plön kies fekvésű szép taván és — ez már nálunk

is ismeretes — a nápolyi Stazione Zoologica (magyar asztala megfelelő ösztöndíj hiánya miatt évek óta volt üres!) megteremtője Dohrn A. vala.

Bremen természettudományi muzeuma a bécsi Hofmuseummal vetekszik, nem fejedelmi kegyből épült és a természettudományoknak e legjobban épült palotája minden tekintetben impozans. Biológiai csoportokban néprajzi muzeumot — a természet háztartásában az emberi élet történelmét hatalmas képekben ez mutatja be először, az őskortól jelen napjainkig; — a gyapotnövényt, kávét, teát a jávai plantage-tól Bremen kikötőjéig.

Berlin számos culturintézményének díszes sorozatából csak a *Humboldt-Haint* említem meg, a birodalmi fővárosnak a nagynevű természettudós: Humboldt emlékezetére teremtett kitűnő arboretumát; botanikus kert-telepe kizárólagosan a nép- és középiskolák növényszükségletét elégíti ki, csupán csak az oktatás s közművelődés szempontjából.

A kis bajor királyság hazánk területének egy negyede, lakosságára nézve egyharmada és culturáját három egyetem szolgálja: München, Würzburg és Erlangen. Bajor földön élt Nægeli, Martius s Sachs, tanít Röntgen s a magyar Lenhossék. Haller-t Heidelberg, Lénárd Fülöpöt Aachen (Aix la Chapelle), majd Bonn, most Kiel vallja magáénak. Hannovernek a tudomány szigorú követelményei szerint is megfelelő remek pálmaházáról nem szólok, párját Európában úgy sem találjuk és hallgatok a Majua melléki Frankfurt tudományosan is szórakoztató Palmengartenjéről.

Ki hinné azonban, hogy Wiesbaden egy classikus stylusban épült természettudományi muzeum székhelye! Az egykori nassau hercegség e culturalis alkotásának jellemzésére talán elég a 4429 fajta magába foglaló Sandberger-féle kagyló- s csigagyűjtemény megemlézése. Becsületos censervatorának Römer a neve — a ki határt nem ismerő szorgalom embere.

Köln megszűnt erődítéseinek festői képű tornyai természettudományi muzeum modern termeit foglalják magukban és szíven elszorult, a midőn Norderney-től Cassel, Göttingen s Halle útvonalán Jenaig, Rostocktól Strassburgig a jobbnál jobb természettudományi muzeumok egész sorát szemléltem. Miért is nem adatott nekünk belőlük legalább egy?

Az Örley-féle esetek szomorú árnyéka kísért bennünket

s alig van culturnép, mely oly pazarul dobálná szét szellemi erőit és veti oda a mindennapi kenyér keserű küzdelmének, mint a magyar nép. Azért nincs a többek között és nem lehet természetrajzi muzeumunk sem.

Museologia dolgában — jó lélekkel mondhatom — ismerem a culturállamok minden kiváló alkotását és ha egybevetem a kis s nagy nemzetek történelmében adott küzdelmeket, azt látom, hogy a kis Hollandia erős s győztes harczokat vivott a nagy Angliával; halhatatlan emlékezetű admiralisa: Ruyter flottája a Themse-t helyezte zár alá (1665) és például Dániának is kijutott a magáé. E nemzet nagy szerencsétlenségei mellett is elsőrangú culturnép maradt, Thorwaldsenjének colossalis alkotásai egy muzeumot töltenek meg Kjöbenhavenben; nagy botanikus kertjében már régen meg vannak a biologiailag, morfologiailag és physiologiailag nevezetes csoportok; — ezeket, mint egy — a modern fölfogás színvonalán álló botanikus kert elengedhetetlen követelményeit itthon még mindig nem ismerjük; ott a flora grönlandica, flora danica stb. — és tudnom kell, hogy a kitűnő Tátra-flóra, a classikus banáti vegetatio vagy homoki növényzetünkől még csak izlelitőül sem talállok itthon semmit. Kjöbenhaven botanikus kertjében külön a botanikai muzeum, külön a növénytani intézet hatalmas épülete megfelel a mai kor minden követelményének, Warming és Pedersen a botanikai tudományosság diszei, nemkülönben a frederiksbergi gazdasági főiskolán: Johannsen, Petersen s Rostrup. Ime a növénytan öt tanszéke Dániában!

Nekünk egy Kitaibelünk volt és emlékezetére nézve a «jó izlés» (?) szent nevében talán az is elveszett.

Minek folytassam tovább? Úti emlékeimből kikapkodott részletek ezek, visszhangja azon hatásnak, a melyet Gilg szavai keltettek föl bennem. A nagy alkotások egész sorozatáról készakarva hallgatok és jobb meg sem emliteni egy világvárosnak Páris, Berlin vagy Londonban adott példáit. A tudomány kis házikójára volna szükségünk, méltányos és célirányosan beosztott javadalmazással; önzetlenül a tudományért élő férfiak vezetése alatt nyújtsunk módot arra, hogy ifjaink a tudomány cultusában is megnyugvást találhassanak; minek volna hozzá egy palota terve, alaprajza?

A kicsi Jena két növénytani tanára közül Stahl Jávát,

XB 229 229

Detmer Braziliát, Gœbel a legújabbban Ausztráliát és Új-Zeelandot utazza be, az amsterdami tudományos akadémia alapítványt teremt tropusi tanulmányútakra. Ki utazik, ki utazhatik nálunk?

Wiesner bécsi tanár kezdesére kormány és akadémia Haberland-t, Schiffner-t, Figdor-t, majd Molisch-t küldi a jávai Buitenzorg páratlan botanikus kertjébe, mert ma már mindenhol ismerik a botanikai tudomány e 75 éves multtal dicsekvő Mekkáját; mi azonban hallgatunk.

Tovaröppenő pillangó ily álmokkép látása, melynek megvalósításán ha fáradozunk, ezek száználmas mosolygása kísér bennünket.

A midőn egy Lénhosseket, Hallert és Lénárdot oly könnyedén a külföld részére juttatunk, nagyon könnyen megtörténhetik, hogy elveszítjük ez idő szerint még azt az alig megbecsülhető természettudósunkat is, a ki nagy becsületet szerzett a magyar névnek és a kivel megértük azt, hogy München egyetemének egyik kiváló tudósa boldognak mondja magát, ha nála — a magyar tudós oldala s vezetése mellett dolgozhatik az ugyancsak szerény magyar laboratoriumban.

Az ellentétek illusztrálására elég ennyi.

